

1.4. Apariția, structurarea și extinderea comunităților creștine după Scriptură

Începuturile creștinilor după Scriptură – „tudoriștii”, cum au fost numiți în diverse medii –, formarea și consolidarea lor ca denotație evanghelică în România sunt strâns legate de acțiunile lui Teodor Popescu și Dumitru Cornilescu. Probabil nicio confesiune evanghelică din spațiul de limbă română nu a fost atât de strâns legată de inițiatorii săi.

Teodor Popescu s-a născut la 12 ianuarie 1887, în satul Rădila, județul Prahova, în familia unui preot ortodox; bunicul matern era și el preot. După ce a urmat seminarul de la Curtea de Argeș, apoi Seminarul Central din București și Facultatea de Teologie Ortodoxă din același oraș, a făcut studii doctorale la Facultatea de Teologie din Cernăuți, atunci în Austro-Ungaria³¹⁶. Teodor Popescu a fost numit preot al bisericii Cărmidarii de Jos, București, în 1912. Ulterior a fost mutat la Biserica Sfântul Ștefan, „Cuibul cu barză”, unde fusese parohia socrului său³¹⁷. Popescu era dedicat slujbei sale și avea o bună reputație, din pricina comportamentului său moral. Atent la problemele oamenilor, era iubit de enoriași³¹⁸. Potrivit relatării unui apropiat, avea „o privire blândă”³¹⁹, precum și calități oratorice; ținea predici frumoase, care atrăgeau oamenii³²⁰.

Înainte Primului Război Mondial, Teodor Popescu a stabilit o relație apropiată și l-a luat cântăreț la biserica sa pe Dumitru Cornilescu, implicat în traducerea unor lucrări religioase, publicate în colecția „Biblioteca vremii”. Cei doi au devenit foarte buni prieteni³²¹, erau activi în biserică și în afara ei³²² și au început cursuri și conferințe biblice³²³. În vreme ce Cornilescu era energic, înflăcărat și îndrăzneț, Popescu era amabil și legat de oameni³²⁴.

Dumitru Cornilescu s-a născut la 10 aprilie 1891 în localitatea Slașoma, județul Mehedinți, în familia unui învățător; ambii bunici erau preoți. În 1904 a devenit elev la Seminarul Central din București, după care a urmat Facultatea de Teologie Ortodoxă din București. Bun cunoscător al câtorva limbi străine, devenise între timp un harnic traducător de literatură creștină, îndeosebi pietistă, încurajat și de unul dintre profesorii săi, arhimandritul Iuliu Scriban, ajuns și director al Seminarului Central. Cornilescu a devenit ierodiacon în Episcopia Hușilor în

316. Horia Azimioară, *Întoarcere la Dumnezeu. Istoria unui om credincios, Teodor Popescu*, București, Editura Stephanus, 2006, pp. 15-22.

317. *Ibidem*, p. 23; Eliezer Măceșaru, *op. cit.*, p. 142; ACNSAS, fond Documentar, dosar 146, vol. 2, ff. 3, 16.

318. Horia Azimioară, *op. cit.*, p. 23; Eliezer Măceșaru, *op. cit.*, p. 142.

319. Emil Constantinescu, *Hristos lumina mea. Însemnări autobiografice*, București, Editura Stephanus, 2004, p. 21.

320. ACNSAS, fond Documentar, dosar 146, vol. 2, f. 3; Eliezer Măceșaru, *op. cit.*, p. 142.

321. Eliezer Măceșaru, *op. cit.*, p. 142; Horia Azimioară, *op. cit.*, p. 25. Vezi și ACNSAS, fond Documentar, dosar 146, vol. 2, f. 3.

322. Horia Azimioară, *op. cit.*, pp. 25-26.

323. ACNSAS, fond Documentar, dosar 146, vol. 2, f. 3.

324. Horia Azimioară, *op. cit.*, p. 25.

1916, probabil cu sprijinul episcopului Nicodim Munteanu și al prințesei Ralu Callimachi. Tot atunci, sprijinit de cea din urmă, care avea o solidă educație protestantă, Cornilescu s-a stabilit pe vechea proprietate a familiei princiare de la Stâncești, lângă Botoșani, unde în anii următori a tradus Biblia în limba română. Devenind tot mai apropiat de înțelegerea protestantă a creștinismului, Cornilescu a cunoscut o convertire evanghelică în anii războiului³²⁵.

Mișcarea evanghelică de la Biserica Sfântul Ștefan – „Cuibul cu barză”. În București a funcționat în 1912-1918 un cerc preoțesc intitulat *Ia și citește*, care urmărea răspândirea valorilor morale în societate și susținerea credinței ortodoxe. Secretar al acestui cerc era Teodor Popescu. Comitetul edita broșuri cu conținut religios și istorisiri moralizatoare. Un alt obiectiv era susținerea de conferințe religioase, unde vorbea Popescu³²⁶.

Contextul primei conflagrații mondiale, dar și moartea unui frate, apoi a soției, care l-au deprimat, l-au provocat pe T. Popescu să abordeze problema suferinței³²⁷. Corespondența și discuțiile cu D. Cornilescu au reprezentat pentru Popescu și un reazem moral, dar și clarificarea unor aspecte teologice. Cornilescu a fost cel care i-a vorbit despre „întoarcerea la Dumnezeu”, despre importanța convertirii personale. T. Popescu a trecut prin frământări, a avut o dispută dură cu D. Cornilescu, pentru ca în cele din urmă să devină convins de necesitatea unei relații personale cu Cristos³²⁸.

Popescu și Cornilescu au colaborat și în anii 1920-1923. Erau amândoi dedicați slujbei lor, în vederea transmiterii către credincioși a temei întoarcerii la Dumnezeu. În afara predicilor din biserică, cei doi au organizat întâlniri cu alți credincioși, acasă la Popescu, unde se discuta despre rostul Evangheliei, importanța acesteia pentru oameni, starea de păcat, necesitatea unei vieți noi, potrivit învățăturii Scripturii. Au urmat alte întâlniri, la care veneau pentru început doar bărbații, ulterior fiind admise – la insistențele lor – și femeile³²⁹.

Într-o sală de clasă a școlii primare „Cuibul cu barză”, cu aprobare de la Ministerul Instrucțiunii, Popescu a început să țină adunările pe care anterior le organiza acasă. O dată pe săptămână, joi seara, cei interesați se adunau, cântau o cântare dintr-o carte alcătuită de Cornilescu, apoi Popescu citea un psalm și un alt text și le explica vreme de o oră. După o pauză de cântare, Cornilescu vorbea și el³³⁰.

325. Pentru biografia lui Dumitru Cornilescu, vezi Alexandru Măianu, *Viața și lucrarea lui Dumitru Cornilescu, traducătorul Bibliei în limba română modernă*, București, Biserica Evanghelică Română, 1995; Emanuel Conțac (editor), *Cornilescu...* Lucrările amintite sunt scrise în registre diferite. În vreme ce prima are un evident caracter hagiografic, cea de-a doua este un instrument de lucru, rezultat al unei cercetări laborioase. Pentru convertirea lui Cornilescu, vezi lucrarea lui, *Cum m-am întors la Dumnezeu. O istorie adevărată*, București, Biserica Evanghelică Română, 1998.

326. Eliezer Măceșaru, *op. cit.*, pp. 142-143; Horia Azimioară, *op. cit.*, p. 26.

327. Eliezer Măceșaru, *op. cit.*, pp. 143-144.

328. *Ibidem*, p. 144; Emanuel Conțac (editor), *op. cit.*, pp. 65-66.

329. Eliezer Măceșaru, *op. cit.*, pp. 144-145.

330. *Ibidem*, p. 145. Vezi și Gala Galaction, *Jurnal*, vol. III, ediția a II-a, text integral, ediție îngrijită și note de Teodor Vărgolici, București, Editura Albatros, 1999, p. 149.

Respectiv Pentru a putea susține publicarea Bibliei în traducerea pe care o făcuse, Cornilescu a constituit imediat după război Societatea Evanghelică Română. De asemenea, tot el a publicat începând din 1 noiembrie 1921 revista bilunară *Adevărul creștin*, unde scria și Popescu³³¹.

Predicile lui T. Popescu la biserică și acțiunile de la școala „Cuibul cu barză” atrăgeau atenția multora din București, care veneau să-l asculte. Biserica și școala erau arhipline cu oameni interesați de predicile parohului, de explicațiile acestuia și ale ierodiaconului. Cum relata un martor, „predicile erau răscolitoare și zguduiau puternic conștiința proprie”. De asemenea, grupuri de seminariști mergeau să discute cu Popescu, iar el relata cum se convertise³³². La predicile de la Biserica „Cuibul cu barză” veneau inclusiv oameni din clasele superioare, civili sau militari³³³.

Octavian Goga a luat parte cândva în a doua jumătate a anului 1921, pe când era ministru al Cultelor și Artelor, la o slujbă de duminică la biserica „Cuibul cu barză”. După mai bine de doi ani, el avea să-și amintească:

Spre mare surpriză, din primul moment, interiorul sfântului locaș era ticsit de oameni, un ciudat amestec din toate clasele. [...] O muțenie desăvârșită stăruia împrejur și la lumina lumânărilor de ceară, prin fumul vinețiu al cădelniței lămuream fețe în extazul credinței. Căzusem într-un aspect de viață cu totul particulară și plină de înțeles. Nu știu să mai fi văzut undeva la București un domn cu blană atât de robt de misticismul religios ca cetățeanul din fața mea, care avea aerul unui înalt funcționar, și din bisericuțele de la țară nu mai întâlnisem obraji îmbujorați de verbul dumnezeiesc ca la femeile de la trei pași de mine³³⁴.

De asemenea, predica lui T. Popescu i-a reținut atenția ministrului de atunci:

Nu era o cuvântare de exeget mărunț, nici nu reedita clișee uzate de doctrină teologică. Din preajma altarului vorbea un orator îndrăzneț, cu accente de eclesiast militant, cu fraza rotundă și sonoră, răscolind în auditoriu întrebări și pasiuni. Prins de magia cuvântului, preotul tresărea în toată ființa lui, crispându-și fruntea palidă de ascet, fața învia ca îmbibată de-un fluid nervos și în adâncul ochilor i se iviseră cele două picături de lumină stranie care-mi reaminteau de pânzele lui Ribera. Mulțimea participa cu devotament la toate analizele lui, îi urmărirea ritmul logice și-i primea argumentul cu o vie agitație, lăsând să se întrevadă pe seama spectatorului critic o intimă înrudire de convingere și-o neconținută elaborare spirituală. Când s-a încheiat zbuciumata retorică ce zbuciumase instinctele răului și judecase cu asprime neajunsuri de-ale societății noastre, slujitorul Domnului s-a retras și, printre rândurile poporului rămas în

331. Emanuel Conțac (editor), *op. cit.*, pp. 66, 74. Vezi și Eliezer Măceșaru, *op. cit.*, p. 145.

332. Emil Constantinescu, *op. cit.*, pp. 17, 21-25.

333. *Ibidem*, p. 41.

334. Octavian Goga, „Răzvrătirea de la Cuibul cu barză”, în *Mustul care fierbe*, ediție îngrijită, prefată și notă bibliografică de Teodor Vârgolici, București, Editura Scripta, 1992 [1927], p. 277. Articolul a apărut inițial în revista *Țara noastră* [Sibiu], an V, nr. 12, 13 ianuarie 1924, p. 33.

Respectiv mișcare, un tânăr a început să împartă mici cărțuții în care se schița subiectul celor din urmă șase predici³³⁵.

Mișcarea de la Biserica „Cuibul cu barză”³³⁶ a atras atenția unor clerici ortodocși, care au început să monitorizeze schimbările pe care Teodor Popescu începuse să le facă la oficierea liturghiei, în special în privința cultului marianic³³⁷.

În luna iunie 1922, la Consistoriul Superior Bisericesc din București a ajuns un denunț anonim, în care Teodor Popescu și Dumitru Cornilescu erau acuzați că deveniseră protestanți din punct de vedere dogmatic³³⁸. În paginile *Noii Reviste Bisericești* au apărut articole care „demascau” ceea ce se întâmpla la biserica „Cuibul cu barză”. Invitați să-și expună convingerile, Popescu și Cornilescu au răspuns, astfel declanșându-se o polemică între cei doi și adversarii lor în a doua parte a anului 1922 și în prima parte a anului 1923³³⁹.

În noiembrie-decembrie 1923, Mitropolia Ungrovlahiei a trimis la Biserica „Cuibul cu barză” mai mulți preoți pentru a sluji alături de T. Popescu. Unul dintre cei trimiși era Gala Galaction³⁴⁰, mai cunoscut astăzi ca scriitor și traducător al Bibliei în limba română. Acesta nu nega calitățile lui Teodor Popescu și Dumitru Cornilescu³⁴¹, dar avea să considere la momentul izbucnirii disputei publice în jurul cazului „Cuibul cu barză” că slujitorii de acolo realizaseră „o comunitate bisericească stranie, sub coajă ortodoxă, dar cu miez protestant”³⁴² sau un „mediu bisericesc tainic protestant”³⁴³.

Primele slujbe comune au fost lipsite de asperități flagrante, însă în zilele de 4 decembrie 1923 (21 noiembrie, potrivit calendarului iulian³⁴⁴) și 9 decembrie

335. *Ibidem*, pp. 277-278.

336. Nichifor Crainic avea să se refere în memoriile sale la „marea mișcare religioasă de la biserica Cuibu-cu-Barză din București” (Nichifor Crainic, *Zile albe, zile negre. Memorii*, vol. I, ediție îngrijită de Nedic Lemnar, București, Casa Editorială Gândirea, 1991, pp. 53-54).

337. Gala Galaction, *op. cit.*, vol. III, pp. 151-153. Vezi și Eliezer Măceșaru, *op. cit.*, p. 145.

338. Emanuel Conțac (editor), *op. cit.*, pp. 42, 74.

339. *Ibidem*, pp. 74-75.

340. Gala Galaction, *op. cit.*, vol. III, pp. 153-154. Vezi și Eliezer Măceșaru, *op. cit.*, p. 145.

341. Într-un articol publicat ulterior, el avea să precizeze: „Amândoi se înfățișau cu prețioase daruri. Amândoi, temperamente de luptători, amândoi buni predicatori și vibrând de pasiune misionară. Ivirea lor, proiectată pe planurile pustiei noastre vieți bisericești, a făcut senzație și a fost salutată, de unii, cu entuziasm. Era ceva nou, în afară de nota oficială, ceva revoluționar” (Gala Galaction, *Piatra din capul unghiului. Scrisori teologice*, București, Tipografiile Române Unite, 1926, p. 105).

342. Gala Galaction, *Jurnal*, vol. III, p. 149.

343. *Ibidem*, pp. 153-154. Galaction i-a cunoscut în anii 1920, la București, pe tinerii din asociațiile YMCA (Young Men's Christian Association) și YWCA (Young Women's Christian Association). Deși aprecia dedicarea lor pentru Cristos, el le găsea un „păcat mare” acestor creștini, și anume „că sunt protestanți” (*ibidem*, p. 171). Cu o trufie nedisimulată, memorialistul avea să scrie în mai multe locuri despre „pseudocreștinismul protestant” (*ibidem*, p. 175) sau despre „babilonia protestantă” (*ibidem*, p. 178).

344. Calendarul iulian („stilul vechi”) a fost folosit în Biserica Ortodoxă Română până în octombrie 1924, când a fost adoptat calendarul gregorian („stilul nou”). Statul

1923 (26 noiembrie) s-au iscat dispute aprinse între partizanii preotului Teodor Popescu și cei ai lui Gala Galaction și ai preoților trimiși de Mitropolie³⁴⁵.

La 13 decembrie (30 noiembrie) 1923, T. Popescu a fost convocat la Mitropolie, înaintea unui „consiliu duhovnicesc”, cum l-au numit unii, un „tribunal”, cum l-au considerat alții³⁴⁶. Supus practic unui interogatoriu, parohul și-a susținut deschis convingerile, iar cei de față au cerut caterisirea și scoaterea sa din Biserica Ortodoxă. Popescu a fost suspendat din slujbă și trimis în judecata Consistoriului Mitropoliei Ungrovlahiei³⁴⁷. Biserica „Cuibul cu barză” a fost sigilată două zile mai târziu. La 23 decembrie 1923, Teodor Popescu a trimis o scrisoare în care se apăra de învinuirile aduse și unde a făcut o mărturisire a credinței sale. La 15 ianuarie 1924 a depus o altă scrisoare, tot cu referire la credința sa, pe care a adresat-o Mitropoliei Ungrovlahiei³⁴⁸.

Opinia publică a început să fie atentă la cazul preotului Teodor Popescu și a mișcării de la Biserica „Cuibul cu barză”, iar publicațiile periodice din epocă i-au acordat o atenție sporită. S-au scris articole, multe polemice, s-au făcut anchete jurnalistice³⁴⁹.

Octavian Goga avea să considere cazul lui T. Popescu unul „de conștiință”. În opinia publicistului, era vorba de o „figură distinsă, cu preocupări morale care ne-atrag deopotrivă pe toți”. Goga mai observa că nu era o acțiune individuală, ci una care implica și „revolta în masă a enoriașilor, care solidari cu păstorul lor sufletesc și-au spus și ei părerea”³⁵⁰.

La 16 ianuarie 1924, cazul preotului Teodor Popescu a ajuns pentru a doua oară în fața Consistoriului Eparhial al Ungrovlahiei. Dezbaterile au durat circa patru ore și jumătate. T. Popescu a vorbit două ore în apărarea sa; adversarii săi i-au apreciat forma argumentației, dar au considerat-o inutilă. Sentința pronunțată a fost „depunerea din treaptă”³⁵¹. Potrivit lui Nichifor Crainic, unul dintre cei mai activi scriitori din cercurile politice ortodoxe, Gala Galaction îi era naș și duhovnic lui Teodor Popescu. Cel din urmă se destăinuia duhovnicului său. Galaction nu a

român adoptase noul calendar prin Decretul-lege nr. 1052/6 martie 1919, publicat în *Monitorul Oficial*, nr. 274, 6 martie 1919.

345. Gala Galaction, *op. cit.*, vol. III, pp. 153-154. Vezi și Eliezer Măceșaru, *op. cit.*, p. 146.

346. Gala Galaction, *op. cit.*, vol. III, p. 154; Eliezer Măceșaru, *op. cit.*, p. 146.

347. Eliezer Măceșaru, *op. cit.*, p. 146; Emil Constantinescu, *op. cit.*, pp. 29-30.

348. Eliezer Măceșaru, *op. cit.*, p. 146.

349. Vezi articolele din *Adevărul și Dimineața*, din decembrie 1923 – februarie 1924, unde au scris poetul D. Nanu, preoții Gala Galaction și I.P. Mălăești, arhimandritul Iuliu Scriban, sociologul Dumitru Drăghicescu, dar și Teodor Popescu. În disputa publică au intervenit și alții, spre exemplu, Nichifor Crainic, în revista *Gândirea*, în februarie 1924. Vezi și Gala Galaction, *op. cit.*, vol. III, pp. 155-156, 164-166, 431 (nota 92). Galaction și-a reunit ulterior articolele în volumul *Piatra din capul unghiului... „Demascarea”* a ceea ce se întâmpla la biserica „Cuibul cu barză” s-a făcut, începând din 1922, îndeosebi în paginile revistei *Noua Revistă Bisericească*, condusă de Teodor Păcescu (Emanuel Conțac [editor], *op. cit.*, p. 38).

350. Octavian Goga, *op. cit.*, p. 278.

351. ANIC, fond Ministerul Cultelor și Artelor, dosar 16/1924, f. 26; ACNSAS, fond Documentar, dosar 146, vol. 2, ff. 3, 16; Gala Galaction, *op. cit.*, vol. III, p. 164; Eliezer Măceșaru, *op. cit.*, p. 146.

Respectiv, a avut rețineri în a folosi împotriva lui Popescu destăinuirile, frământările, căutările, crizele dogmatice ale acestuia în judecata din fața Consistoriului³⁵².

Cazul lui Popescu a ajuns în cele din urmă și în fața Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române. O ultimă înfățișare a avut loc în ziua de 4 martie 1924. Sinodul a confirmat caterisirea³⁵³. Potrivit altor surse, Teodor Popescu a fost caterisit prin sentința nr. 152/2 aprilie 1924³⁵⁴.

În ceea ce-l privește pe Cornilescu, acesta înștiințase Episcopia Hușilor încă din iulie 1923 că se considera ieșit din monahism (avusese metania la Mănăstirea Dobrovăț, județul Vaslui)³⁵⁵. În același an a plecat în străinătate, de unde nu a mai revenit niciodată în România³⁵⁶.

Constituirea unei noi confesiuni. După ieșirea din Biserica Ortodoxă, Teodor Popescu și cei care l-au urmat au organizat întâlniri în case particulare, în grupuri mici, unde citeau și explicau Evanghelia. Au fost monitorizați de poliție, uneori opriți să se adune ori chiar împrăștiați³⁵⁷. Disputele religioase între adepții lui Popescu și unii dintre criticii lor nu au lipsit în perioada următoare, purtându-se atât în București, cât și în alte localități din partea sudică a României³⁵⁸. Alături de Tudor Popescu aveau să activeze și profesori din învățământul preuniversitar, precum și studenți teologi. Între cei mai cunoscuți aveau să fie profesorul Gheorghe Cornilescu, care a deținut o vreme funcția de director al Învățământului în Ministerul Instrucțiunii (cu diferitele sale denumiri din epocă) și Emil Constantinescu, inițial student la Teologie și Litere, apoi profesor de limba română³⁵⁹ ș.a.

În 1924, acești credincioși apar în documentele oficiale sub numele de „așa-zii «noi renăscuți»”³⁶⁰. Din 1925, încep să fie denumiți de autorități creștini după Scriptură³⁶¹; potrivit altor opinii, chiar ei ar fi început să se autoidentifice astfel³⁶². Zece ani mai târziu mai erau numiți de autorități și „pocăiți”³⁶³, un termen ambiguu cu care erau etichetați în epocă și membrii altor grupări protestante.

352. Nichifor Crainic, *Zile albe, zile negre...*, vol. I, p. 337.

353. Gala Galaction, *op. cit.*, vol. III, pp. 169, 174.

354. Emanuel Conțac (editor), *op. cit.*, p. 75.

355. ANIC, fond Ministerul Cultelor și Artelor, dosar 109/1923, f. 3; Emanuel Conțac (editor), *op. cit.*, p. 75.

356. ACNSAS, fond Documentar, dosar 146, vol. 2, f. 3; Emanuel Conțac (editor), *op. cit.*, p. 401. În 1952, Securitatea îl semnala tot în Elveția (CNSAS, fond Documentar, dosar 146, vol. 2, f. 7). Deși a stat o perioadă în Anglia, Cornilescu s-a stabilit în cele din urmă în Elveția, unde a și rămas până la sfârșitul vieții; a murit la 27 august 1975 (Alexandru Măianu, *op. cit.*, p. 127).

357. ANIC, fond Ministerul Cultelor și Artelor, dosar 16/1924, ff. 49, 57; dosar 167/1925, ff. 2-7; idem, fond Direcția Generală a Poliției, dosar 19/1926, f. 38; Eliezer Măceșaru, *op. cit.*, p. 147; Emil Constantinescu, *op. cit.*, pp. 30-32.

358. Gala Galaction, *op. cit.*, vol. III, p. 175.

359. ANIC, fond Direcția Generală a Poliției, dosar 14/1924, f. 3; *ibidem*, dosar 42/1930, f. 6; *ibidem*, dosar 41/1933, f. 21; ACNSAS, fond Documentar, dosar 146, vol. 2, f. 16f.

360. ANIC, fond Ministerul Cultelor și Artelor, dosar 167/1925, f. 9.

361. Horia Azimioară, *op. cit.*, p. 93.

362. Eliezer Măceșaru, *op. cit.*, p. 148.

363. USHMM, RG 25.084, D015886, c. 0616 [ACNSAS, fond Documentar, dosar 015886, f. 22].